

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ РОЗБІЙНИХ НАПАДІВ НА ПОМІШКАННЯ ГРОМАДЯН ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЗБРОЇ

METHODS OF COMMITTING ROBBERY ATTACKS ON CITIZENS' PREMISES WITH THE USE OF WEAPONS

Зілінський А.М., здобувач
кафедри оперативної-розшукової діяльності
Національна академія внутрішніх справ

Стаття присвячена вивченню способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї та з'ясувати особливості її застосування. Виокремити основні способи вчинення таких злочинів, встановити їх елементи та визначити їх складові. Методологічне підґрунтя статті становлять як емпіричні так і теоретичні методи дослідження. Серед емпіричних методів використано анкетування оперативних працівників карного розшуку та слідчих Національної поліції України, проведено вивчення та аналіз відкритої частини даних Єдиного державного реєстру судових рішень. Під час проведення дослідження був застосований комплекс теоретичних наукових методів: системний, індукції, дедукції аналізу, синтезу, аналогії, порівняння, узагальнення та бібліографічний. За допомогою формально-логічного методу зроблені висновки про особливості способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї. Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі встановлені основні способи вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї, з'ясовані складові способів та визначені їх елементи. Висновки. Всі способи вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї включають у себе узагальнені складові: дії з підготовки до вчинення, відповідні дії вчинення та спеціальні дії щодо приховання злочину. Встановлені два основні безпосередні способи розбійних нападів на помешкання громадян: шляхом застосування фізичної сили і спеціальних засобів та шляхом обману. З'ясовано, що застосування зброї холодної або вогнепальної може бути як відкритим так і таємним. При нападі на помешкання громадян застосування зброї може бути як психічним, що виражається у погрозі вбивства потерпілого так і фізичним, завдаючи шкоди здоров'ю та життю потерпілому. Всебічне вивчення та встановлення основних способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї дозволяють розробити найбільш ефективні заходи щодо їх запобігання та припинення. Встановлення основних способів вчинення таких злочинів виступає своєрідним «ключем» до їх розслідування, відображає характерну діяльність осіб у відповідності до способу вчинення, та є визначальною ланкою у розробці окремих методик.

Ключові слова: психічне насильство, фізичне насильство, ушкодження з розладом здоров'я, заволодіння цінним майном, матеріальна вигода, вчинення злочину, розбій, знаряддя.

The article is devoted to the study of methods of committing robbery attacks on citizens' residences with the use of weapons and to find out the specifics of their use. To single out the main ways of committing such crimes, establish their elements and apply their components. The methodological as is of the article is both empirical and theoretical research methods. Among the empirical methods, a question naira was used among operatives of the criminal investigation and investigators of the National Police of Ukraine, a study and analysis of open parts of the data of the Unified State Register of Court Decisions was conducted. During the research, a set of theoretical scientific methods was applied: systematic, induction, deduction, analysis, synthesis, analogy, comparison, generalization and bibliographic. With the help of the formal-logical method, conclusions were made about the peculiarities of the methods of committing robbery attacks on all citizens with the use of weapons. The scientific novelty of the obtained results lies in the fact that the work establishes the main methods of committing robbery attacks on citizens' homes with the use of weapons, the components of the methods are clarified and their elements are determined. Conclusions. All methods of committing robbery attacks on citizens' residences with the use of weapons include generalized components: actions in preparation for the commission, corresponding actions of the commission and special actions to conceal the crime. Two main direct methods of robbery attacks on citizens' residences have been established: by using physical force and special means and by deception. It has been found that the use of cold or firearm weapons can be both open and secret. In an attack on citizens' homes, the use of weapons can be both mental, expressed in the threat of killing the victim, and physical, causing harm to the health and life of the victim. A comprehensive study and establishment of the main ways of committing robbery attacks on citizens' residences with the use of weapons make it possible to develop the most effective measures for their prevention and termination. Establishing the main methods of committing such crimes acts as a kind of «key» to their investigation, reflects the characteristic activity of individuals in accordance with the method of commission, and is a determining link in the development of individual methods.

Key words: mental violence, physical violence, injuries with health disorders, possession of valuable property, material gain, commission of a crime, robbery, tools.

Вступ. Розбійні напади на помешкання громадян із застосуванням зброї – це злочини, що становлять особливу небезпеку, посягають на права і свободи людини, власність, громадський порядок, громадську безпеку й інші охоронювані кримінальним законом суспільні відносини, блага, цінності. Це зумовлено тим, що при розбійі посягання на основний об'єкт, право власності, здійснюється шляхом посягання на особу, тоді як, відповідно до ст. 3 Конституції України, людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються найвищою соціальною цінністю, а утвердження і забезпечення прав і свобод людини є головним обов'язком держави [1, с. 2].

Для ефективного розслідування розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї доцільно досліджувати способи вчинення таких злочинів. Дії щодо підготовки злочину, вчинення і приховування складають спосіб вчинення злочину, так як охоплені загальною метою і направлені на досягнення кінцевого результату.

Встановлення способу вчинення злочину має вагомое значення при розслідуванні кримінального провадження, як показує практика, способи вчинення злочину відображаються у вигляді слідів залишених у навколишньому середовищі, кожному із способів характерна індивідуальна визначеність, що і дозволяє за ознаками вчинення злочину ідентифікувати злочинця.

На думку В. В. Лисенко спосіб учинення злочину є сукупністю мотивованих, цілеспрямованих і необхідних дій, обумовлених обстановкою та засобами вчинення злочину та виконуваних винуватим для досягнення поставлених завдань [2]. М. В. Салтєвський під способом вчинення злочину розуміє комплекс причинно і функціонально пов'язаних довільних (і частково мимовільних) цілеспрямованих дій злочинця [3]. В. В. Тіщенко, зазначає, що спосіб вчинення злочину – це дії з підготовки, вчинення і приховування злочинів, а також знаряддя та засоби, які були використані при цьому, складають основний комплекс елементів механізму злочинних дій [4, с. 72]. В. В. Коваленко

також притримується такої думки та стверджує, що спосіб вчинення злочину полягає у діях злочинця, виражених у певній послідовній системі операцій і прийомів, які спрямовані на досягнення злочинної мети, й охоплює способи готування, вчинення та приховання [5, с. 183]. О. М. Мірковець під способом вчинення кримінального правопорушення розуміє образ дій злочинця, який виражається у певній взаємопов'язаній системі дій та прийомів підготовки, вчинення та приховування кримінальних правопорушень [6].

О. М. Ягольник вивчав способи вчинення розбійних нападів на інкасаторів та виокремив три етапи вчинення: приготування до вчинення розбійного нападу на спеціалізовані банківські транспортні засоби; безпосереднє вчинення розбійного нападу на інкасаторів; приховування слідів розбійного нападу на банківські установи та інкасаторів [7, с. 119].

М. Л. Грібов притримується думки, що способи вчинення розбоїв є різноманітними і злочинці обирають у кожному конкретному випадку той чи інший спосіб залежно від конкретних обставин [8].

В. І. Галаган та М. О. Яковенко розрізняють такі способи вчинення розбоїв із проникненням у житло: 1. Таємне проникнення через вікна, дах, балкони та вчинення злочину зненацька; 2. Відкрите проникнення під вигаданим приводом; 3. Проникнення, видаючи себе за знайомого; 4. Вільне проникнення до помешкання через незачинені двері внаслідок власної недбалості потерпілого [9].

В. Б. Любчик у своїй роботі класифікує способи заволодіння особистим майном громадян при здійсненні розбійних нападів у громадських місцях: 1. Заволодіння особистим майном громадян із застосуванням насильства, небезпечного для життя і здоров'я потерпілого, або з погрозою застосування такого насильства; 2. Заволодіння особистим майном із застосуванням холодної або вогнепальної зброї або загрози його застосування; 3. Заволодіння особистим майном шляхом використання предметів, використовуваних як зброя, або з погрозою їх застосування в тих випадках, коли зазначені предмети можуть лише демонструватися для підкріплення реальної загрози і збільшення впливу її сили, в результаті чого потерпілому можуть бути заподіяні тілесні ушкодження які небезпечні для здоров'я та життя [10, с. 93].

Ю. О. Шульга виділяє три основні способи вчинення розбоїв із проникненням у житло: 1. Таємне проникнення; 2. Відкрите проникнення; 3. Проникнення у житло обманним шляхом. Притримується думки, що напад при розбої потрібно розуміти у будь-якій формі насильницького впливу на потерпілого, внаслідок якого виникає небезпека для його життя або здоров'я [11, с. 210].

Незважаючи на вагомий внесок науковців у розробку зазначеної проблематики, питання, щодо особливостей способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї вченими на сьогодні не досліджувалися. Всебічне дослідження способів скоєння розбійних нападів на помешкання громадян дає можливість розробити ефективні заходи їх запобігання та припинення. З метою покращання якості розслідування кримінальних проваджень розглядуваної категорії варто звернути увагу на нові способи вчинення розбійних нападів, які потребують відповідної розробки їх криміналістичного змісту, що ініціює переоцінку наявних елементів [12, с. 123].

В останні роки розбійні напади на помешкання громадян із використанням зброї характеризуються груповим вчиненням з різними видами зброї у тому числі і вогнепальною та найновітнішими технічними засобами. Такі розбійні напади вчиняються зухвало і нещадно з застосуванням вогнепальної зброї для психічного та фізичного насильства до потерпілого з метою заволодіння його всіма коштами та цінним майном. Розбійний напад це проти-

правне, несподіване, раптове застосування насильства до потерпілого з метою заволодіння майном або надбання іншої матеріальної вигоди, яке позбавляє його можливості і рішучості протидіяти злочинцю [13, с. 105]. Доцільно вказати, що в період скоєння такого злочину, виконавці з огляду на обстановку, що може змінюватися, можуть і змінювати спосіб вчинення нападу, вчиняти раніше не заплановані злочинні дії, використовуючи інші засоби та знаряддя.

Мета і завдання дослідження. Мета статті – наукове пізнання особливостей способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї. Встановити основні елементи способів вчинення таких розбійних нападів та визначити складові кожного з них. Виокремити основні способи вчинення таких злочинів. З'ясувати особливості застосування зброї при вчиненні розбійних нападів на помешкання громадян.

Виклад основного матеріалу. Спосіб вчинення включає у себе основні загальні складові елементи: дії з підготовки вчинення злочину, дії з власне вчинення та дії з приховання злочину. Підготовка вчинення розбійного нападу на помешкання громадян із застосуванням зброї включає в себе: вибір предмету посягання, визначення об'єкта збір інформації про об'єкт нападу, підбір учасників нападу, розподіл обов'язків, планування та організація дій, підбір та придбання знарядь та засобів вчинення злочину, визначення напрямків відходу з місця події, підготовка місць для зберігання знарядь злочину та награваного; планування приховання слідів злочину шляхом маскування, знищення, фальсифікації, як слідів злочину, так і злочинця та їх носіїв; вироблення тактики поведінки, учасників організованої групи, на випадок їх затримання. Проведене нами дослідження показало, що більш ніж, в 80% розбоїв про наявність готівки, матеріальних цінностей (коштовних прикрас, годинників, мобільних телефонів, комп'ютерної техніки, колекційних виробів та ін.) у тій чи іншій квартирі, у більшості випадків, злочинці дізнаються по прямій, або непрямої наводці.

Способом збору інформації про квартири громадян які представляють інтерес для злочинців проводять шляхом знайомства з дорого одягнутими жінками або чоловіками на вулицях, в кафе інших суспільно доступних місцях. Злочинці під час розмови задають, раніше підготовлені, запитання для встановлення фінансового стану співрозмовника, його інтереси, професію, місце проживання, дізнаються про наявність у помешканні цінних речей, значної суми готівки, встановлюють кількість проживаючих та їх розпорядок перебування у житлі та маршрути їх пересування. Після такого збору інформації вчиняють попередню розвідку об'єкта нападу, що включає: орієнтацію зловмисників щодо кількості та розташування у помешканні приміщень, місць знаходження цінного майна та можливостей доступу до нього, з'ясування способів охорони житла. Вивчивши умови охорони помешкання, зловмисники як правило, підготовлюють умови для вчинення свого злочинного задуму шляхом ушкодження охоронної сигналізації, викрадають чи виготовляють зліпок ключа від намічених дверей, з'ясовують спосіб відкриття кодового замка встановленого у входних дверях.

Якщо розбійні напади планують на власників житлових помешкань, у яких наявні коштовності та матеріальні цінності високої вартості, то способи їх вчинення, у більшості випадків, пов'язані зі сферою діяльності власників майна (працівників торгівлі, бізнесменів та ін.), особливостями предмету посягання, його видом та споживчою вартістю, кримінальними навичками і характерними рисами зловмисників.

Щодо безпосередніх способів проникнення до помешкання громадян доцільно виокремити такі види як шляхом застосування фізичної сили та спеціальних засобів; шляхом обману.

До типового переліку першої групи можна віднести способи проникнення до помешкання громадян з використанням різних знарядь як спеціальних інструментів (відмички, набір ключів різної модифікації або виготовлених дублікатів ключів), так і грубих знарядь злому від сокири до арматури і т.д. Також можуть у приміщення проникати через вентиляційні канали, шахти або відкриті входні двері, балкони, вікна тощо. Щодо проникнення до помешкання громадян шляхом обману, то злочинці можуть представитись працівниками домоуправління, сантехніками, медичними працівниками, пожежними, працівниками поліції, сусідами, кур'єрами доставки різних товарів для нібито передачі подарунків від друзів та під іншими вигаданими приводами. Злочинцям необхідний потерпілий щоб він розказав та сам віддав усе, що в нього є.

Розбійний напад на помешкання громадян може бути і відкритим, і таємним (приміром, нанесення удару, з-за спини або під час сну потерпілому). Така ознака, в першому випадку, відрізняє розбій від грабежу, а в другому від крадіжки. Напад на помешкання громадян із застосуванням зброї може бути вчинений через застосування до громадян як фізичного так і психічного насильства. Такий напад поєднаний з насильством спрямований на заволодіння та вилучення майна. Насильство застосовується до потерпілого перед вилученням майна та під час його вилучення і характеризується реальною небезпекою для життя потерпілого під час заподіяння шкоди його здоров'ю. Це може бути і легке тілесне ушкодження, що спричинило короточасний розлад здоров'я чи незначну втрату у потерпілого працездатності, може призвести і до середньої тяжкості та тяжкому тілесному ушкодженню, а також замаху на вбивство та власне вбивство. Але доцільно відмітити, що власне замах на вбивство та саме вбивство, що супроводжували розбій, не охоплюються цим складом та потребують додаткової кваліфікації у відповідності до п. 6 ч. 2 ст. 115 Кримінального кодексу України (далі – КК України).

Психічне насильство при вчиненні розбійного нападу на квартиру громадян із застосуванням зброї полягає у погрозі негайно застосувати зброю, що є небезпечно для життя потерпілого, а саме погрози вбити, можливість заподіяти тяжке або середньої тяжкості тілесне ушкодження, з серйозним розладом здоров'я та втратою працездатності. Насильницькі вторгнення із застосуванням зброї характерні для приватних будинків. Діють жорстко: зв'язують потерпілих, залишаючи лежати з кляпом у роті, чи зганяють всіх у одне приміщення (ванну, кухню, кімнату), загрожують розправою у разі заяви до поліції. При опорі чи спробах кликати на допомогу не зупиняються перед насильством, до заподіяння тяжкої шкоди здоров'ю та навіть смерті потерпілому [14, с. 39]. Так, наприклад, у Кагарлику Київської області вчинено напад на родину підприємця, директора будівельної фірми, громадянина Г. У ніч на суботу в будинок через вікно увірвалися четверо нападників, однаково одягнені у чорну форму, балаклави і берці, при собі вони мали будівельні зтяжні ремені, скотч, пістолети. У господарів вимагали гроші, погрожували пістолетами, вчиняючи насильницькі дії, що причинили короточасний розлад здоров'я, а саме: надягали пакет на голову, зв'язували господаря та його дружину і катували їх розжареною праскою, душили, палили, вкривали їх ковдрами, обливали спиртним і погрожували підпалити. Унаслідок нападу зловмисникам вдалося викрасти кілька тисяч гривень і суму до 1000 доларів із гаманців господарів. Також вони викрали два золоті ланцюжки. Постраждале подружжя попало до лікарні у тяжкому стані. Дії нападників класифіковано за ч. 3 ст. 187 КК України – розбій, поєднаний із проникненням у житло, інше приміщення чи сховище [15].

За даними статистичного аналізу злочинності в країні понад 77% розбійних нападів із застосуванням зброї вчиняються групами з кількісним складом від двох до п'яти осіб беруть участь майже 75%, а від чотирьох до восьми осіб 14%, більше восьми осіб 11%.

Дії з приховання такого злочину включають маскування зовнішності злочинців, що обумовлено побоюванням бути впізнаним із-за безпосереднього контакту з потерпілим використовують (капошони, накладні бороди, панчохи, темні окуляри, рукавички, шарфи, глибокі головні убори з козирками, верхній одяг з високими комірцями і т.д.). Для унеможливлення використання службово-розшукової собаки використовують речовини, що нейтралізують запах приміром, одеколон, бензин або тютюн. Зловмисники, як правило користуються рукавичками, змінюють голос та стиль мови, протирають сліди на предметах ганчіркою, або спалюють предмети до яких торкалися.

Спосіб приховання злочину складає сукупність дій, що виконуються системно для перешкодження викриттю злочинців для уникнення відповідальності. Особливості способів таких злочинів полягають у тому, що вони застосовуються не як одиничні дії, а найчастіше у вигляді продуманої системи злочинної діяльності, яка здійснюється протягом тривалого періоду. Спосіб приховання цих злочинів нерідко є складовим елементом злочинної діяльності, здійснюваної відповідно до єдиного задуму, тобто спосіб приховання завчасно передбачається [16, с. 24].

Вагоме значення для розслідування таких злочинів є встановлення способу його вчинення, встановивши хто став жертвою вчинення розбійного нападу на помешкання громадян із застосуванням зброї (в більшості випадків способи вчинення пов'язані із сферою діяльності власника майна), стан здоров'я потерпілого, тяжкість завданих тілесних ушкоджень, встановивши якими матеріальними цінностями заволоділи, їхню споживчу вартість можна визначити кримінальні навички злочинців та їх характерні риси. Виникнення кримінальних груп, що спеціалізуються на вчиненні розбійних нападів на житло громадян відбувається на основі кримінальної спільності окремих осіб, що прагнуть до отримання злочинного прибутку. У процесі спілкування таких осіб відбувається раціональний, емоційний і вольовий взаємовплив і взаємодія індивідів, яка досягається взаєморозумінням, створюються умови згуртованості й солідарності, що характеризують групову та колективну діяльність [17, с. 144]. Дослідження способу вчинення розбійного нападу на помешкання громадян із застосуванням зброї допомагає встановити, дії, що вчинялися на місці події, це дасть можливість спланувати ряд заходів з розслідування такого злочину.

Висновки. Отже, всі способи вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї включають у себе загальні складові, як підготовку до вчинення злочину, дії з власне вчинення та спеціальні дії з приховання злочину. Встановлені два основні безпосередніх способів розбійних нападів на помешкання громадян: шляхом застосування фізичної сили і спеціальних засобів та шляхом обману. З'ясовано, що застосування зброї холодної або вогнепальної може бути як відкритим так і таємним. При нападі на помешкання громадян застосування зброї може бути як психічним, що виражається у погрозі вбивства потерпілого? так і фізичним, завдаючи шкоди здоров'ю та життю потерпілому. Всебічне вивчення та встановлення основних способів вчинення розбійних нападів на помешкання громадян із застосуванням зброї дозволяють розробити найбільш ефективні заходи щодо їх запобігання та припинення. Встановлення основних способів вчинення таких злочинів виступає своєрідним «ключем» до їх розслідування, відображає характерну діяльність осіб у відповідності до способу вчинення, та є визначальною ланкою у розробці окремих методик.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горішній О. О. Кримінально-правова характеристика розбою : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.08 Дніпропетровськ. 2010. 20 с.
2. Лысенко В. В. Расследование вымогательств : учеб. пособие. Харьков : ун-т внутр. дел, 1996. 78 с.
3. Салтевський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. Київ: Кондор, 2005. 588 с.
4. Тищенко В. В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.
5. Коваленко В.В. Типові способи, сліди й обстановка вчинення злочину як елементи криміналістичної характеристики торгівлі людьми. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2020. № 2 (31). С. 182–186. DOI: [https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2\(31\).589](https://doi.org/10.32837/pyuv.v0i2(31).589).
6. Мірковець О. М. Розслідування розбоїв, вчинених організованою групою в Україні: дис... канд. юрид. наук. Київ, 2021. 258 с.
7. Ягольник О. М. Способи вчинення розбійних нападів на інкасаторів. *Європейські перспективи*. № 2, 2020. С. 117–124. DOI: 10.32782/EP.2020.2.19.
8. Грібов М. Л. Оперативно-розшукова характеристика розбоїв, що вчиняються організованими злочинними формуваннями. *Часопис Національного університету Острозька академія. Серія «Право»*. 2014 № 2 (10). URL: <http://lj.oa.edu.ua/articles/2014/n2/14hmlozf.pdf>.
9. Галаган В. І., Яковенко М. О. Особливості методики розслідування нерозкритих грабежів і розбоїв минулих років: монографія. МВС України, Луган. держ. ун-т внутр. справ ім. Е. О. Дідоренка. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2013. 256 с.
10. Любчик Б. В. Щодо способів скоєння грабежів та розбійних нападів у громадських місцях. *Південноукраїнський правовий часопис*. 2015. № 1. С. 92–94.
11. Шульга Ю. О. Спосіб вчинення розбоїв із проникненням у житло як елемент їх криміналістичної характеристики. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 205–214.
12. Ягольник О. М. Теоретичні основи формування криміналістичної характеристики розбійних нападів на інкасаторів. *Наше право*. 2020. № 2, С. 119–125. DOI:10.32782/NP.2020.2.18.
13. Аленин Ю. П. Выявление и расследование очагов преступлений : теория и практика : монография. Одесса, 1996. 267 с.
14. Гришук В. К. Напад у кримінальному праві / Юридична енциклопедія: В 6-ти тт. Т. 4: Н. П. К.: Українська енциклопедія, 2002. С. 39.
15. Аналітична довідка за матеріалами Головного Управління Національної поліції в Київській області за I квартал 2019 року. Головне Управління Національної поліції в Київській області, 2019.
16. Косаняк С. С. Способи готування, способи вчинення зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги та способи маскування злочинних дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2019. № 1 С. 23–27. DOI <https://doi.org/10.32850/sulj.2019.1-6>.
17. Свір П. В. Детермінанти вчинення розбійних нападів на житло громадян. *Право.ua*. 2020. № 1. С. 144–151. DOI: 10.32782/LAW.2020.1.22.